

Salvadoriana

El gabinet de
curiositats
de Barcelona

Índex

- 1. Introducció**
- 2. Exposició**
- 3. 'Salvadoriana' i el Tricentenari**
- 4. Cicle d'activitats**
- 5. La col·lecció**
- 6. Institut Botànic de Barcelona**
- 7. Museu de Ciències Naturals de Barcelona**
- 8. Informació pràctica**
- 9. Crèdits**

1. Introducció

'Salvadoriana' és un cicle d'activitats que redescobreix un **tesor únic i desconegut del patrimoni científic** de Barcelona: el **gabinet de curiositats** de la família Salvador. El cicle s'inicia amb una **exposició** que mostra les **col·leccions** i recrea **l'activitat científica** d'aquesta brillant nissaga d'apotecaris i naturalistes que al llarg de sis generacions va mantenir un gabinet de curiositats a la rebotiga de la seva farmàcia del carrer Ample. L'**Institut Botànic de Barcelona** i el **Museu de Ciències Naturals de Barcelona** coorganitzen aquesta exposició, que juntament amb tertúlies i conferències, posa a l'abast del públic un gabinet únic que va situar Barcelona com un dels referents del cultiu de les ciències naturals a Europa.

Un **gabinet de curiositats** era un espai privat, obert només a visites selectes, ple de mobles amb calaixos i prestatges on s'acumulaven objectes de tota mena, especialment d'origen natural, reunits per la seva raresa, curiositat o exotisme. Aquests espais, que van proliferar a Europa des del **Renaixement** fins a la fi de la **Il·lustració**, van jugar un **paper fonamental en l'elaboració i transmissió de coneixement sobre la natura** durant **tres segles**. Al contrari del que va passar amb la major part de les col·leccions europees coetànies, la dels Salvador no va desaparèixer, ni es va dissoldre en col·leccions reials o universitàries més grans. És així com, malgrat pèrdues sectorials, el tresor que ens ha pervingut no ha perdut la unitat amb la qual havia estat creat i mantingut durant segles.

Excepte l'espai del carrer Ample que ja no existeix, l'**Institut Botànic de Barcelona** conserva tot el **mobiliari** i les **prestatgeries**, una **biblioteca** amb més de 1.400 volums, un **herbari únic** amb més de 4.700 plecs, més de 30.000 **espècimens dels regnes animal, vegetal i mineral** així com diaris de viatge i nombrosa correspondència, tot plegat d'una extraordinària vàlua científica.

La història del **gabinet Salvador** s'estén durant gairebé tres segles però és als voltants de **1700** quan els membres més brillants de la nissaga van construir una **xarxa internacional d'intercanvi de peces i informació científica** que va situar **Barcelona** com un dels referents del cultiu de les ciències naturals a Europa. 'Salvadoriana' és una oportunitat única, en el marc de les activitats del **Tricentenari**, d'acostar-se al context social, polític i cultural de la Barcelona assetjada des d'un angle insòlit: el gabinet d'una família d'apotecaris i naturalistes i el vibrant ambient científic de la ciutat.

Al llarg de la primera meitat del segle XIX el gabinet –que ara apareix com a “museu” a les guies de l'època i es considera el **primer museu** de la ciutat– continua obert fins que la mort prematura de l'últim membre actiu de la nissaga, el 1855, en precipita el tancament. Des

d'aleshores, la col·lecció ha travessat una història d'avatars, de vegades atzarosos, de vegades producte de decisions polítiques, que ha fet possible que la riquesa del Gabinet Salvador torni a estar a l'abast dels ciutadans de Barcelona.

Reobrim el gabinet de curiositats de Barcelona.

2. Exposició

L'exposició proposa un viatge a l'època daurada del gabinet de curiositats de Barcelona que cobreix l'activitat de les tres generacions que van crear i internacionalitzar la col·lecció (1616-1761). El recorregut presenta els **protagonistes**, mostra les **col·leccions** i recrea les **activitats científiques** que implicava conservar, classificar i enriquir col·leccions naturalistes als segles XVII i XVIII. A través del gabinet Salvador, l'exposició mostra de forma atractiva la cultura científica de la ciutat així com els fonaments sobre els quals es construïa i transmetia el coneixement de la natura.

Una **rèplica a escala real** del gabinet és l'element central d'una exposició que s'estructura en set àmbits: **1. Els gabinets de curiositats de la natura: un fenomen cultural europeu. 2. Crear i mantenir una col·lecció. 3. El gabinet. 4. La col·lecció: entre l'ordre i l'aventura. 5. La col·lecció en xarxa. 6. Biblioteca i jardí. 7. El gabinet com a fènix: de col·lecció privada a patrimoni públic.**

Audiovisuals, peces singulars, instruments, manuscrits, retrats, mapes i cartes descobreixen el dia a dia d'un gabinet de curiositats i l'ambient d'una ciutat connectada amb les idees i pràctiques científiques més avançades d'Europa. Hi podem descobrir les **eines** i els **coneixements** que calien per mantenir col·leccions naturalistes, així com els **apotecaris** com a grup social de prestigi a la ciutat. El funcionament de la **xarxa europea d'intercanvi** de peces i d'informació científica que va situar Barcelona com a referent del cultiu de les ciències naturals a Europa ocupa un lloc destacat a l'exposició. Les **tertúlies** i la **correspondència**, així com les **expedicions naturalistes**, eren activitats fonamentals per a l'intercanvi i el manteniment d'una col·lecció d'història natural. I, finalment, perquè un gabinet funcionés com un veritable laboratori de recerca eren imprescindibles dos annexos: la **biblioteca** i el **jardí**.

El darrer àmbit de l'exposició –dedicat a mostrar gràficament la història de la col·lecció, des del tancament del gabinet, el 1855, fins avui– disposa d'un llibre de visites original del segle XIX i un llibre de visites actual que ofereix la possibilitat als visitants d'afegir el seu testimoni a la llarga, però encara viva, història del Gabinet Salvador.

L'exposició no acaba aquí. A la sala contigua es poden visitar tres grandioses vitrines que permeten contemplar els mobles originals del gabinet en un estat de conservació excel·lent.

Recorregut de l'exposició

Àmbit 1. Els gabinets de curiositats de la natura: un fenomen cultural europeu

Un audiovisual introdueix el visitant en el context europeu del col·leccionisme naturalista i els **gabinets de curiositats**, un fenomen que s'estén des del Renaixement fins a la fi de la Il·lustració.

Les classes cultes europees es troben envaïdes per la **passió de col·leccionar** objectes d'allò més variat fabricats per les mans humanes, juntament amb plantes, animals, roques i minerals.

Inicialment, nobles i alt clergat són els únics que s'ho poden permetre, però amb el temps la passió per col·leccionar s'estén a altres estaments socials en ascens.

L'**expansió geogràfica** que viu Europa en aquest període impulsa el **col·leccionisme naturalista**, que esdevé una eina per comprendre un món ara immensament crescut. El gabinets de curiositats tenen un paper important com a laboratoris de recerca sobre animals, vegetals i minerals que savis i erudits de tot arreu recol·lecten i intercanvien per tal d'**esbrinar els secrets i les meravelles de la Creació**. Aquest era el marc mental en el qual es movien els naturalistes de l'Europa culta dels segles XVII i XVIII. A partir del segle XIX, les col·leccions dels gabinets particulars es van integrar en els incipients museus de ciències naturals i els espais com a tals van desaparèixer. El gabinet Salvador, però, és una excepció.

Àmbit 2. Crear i mantenir una col·lecció

2.1 Els protagonistes

2.2 Apotecaris de Barcelona

Tinters, paquets, instruments, llistes d'espècimens, certificats de duana originals i altres objectes expliquen com es mantenia viva una col·lecció sobre el món natural fa quatre-cents anys. Exigia uns **procediments materials i uns coneixements tècnics i científics molt variats**. Calia coneixement del llatí, erudició humanística, domini de la nomenclatura, habilitat per al dibuix (o mitjans per contractar un dibuixant) i perícia manual per dissecar animals o plantes d'herbari.

Diversos retrats originals i un arbre genealògic presenten els **protagonistes** d'aquesta nissaga on destaquen els creadors de la col·lecció, un avi, un pare i dos fills, l'activitat dels quals cobreix un segle i mig, des de 1616 fins a 1761.

Aquest àmbit inclou una mirada a la **apotecaria** dels Salvador que gaudia de gran prestigi entre els metges de Barcelona i constituïa la font econòmica per a la creació i el manteniment de la

col·lecció. També podrem conèixer la prestigiosa posició política, social i econòmica dels apotecaris a la ciutat.

Àmbit 3. El gabinet

Rèplica a escala real del gabinet Salvador i ambientat amb música de l'època. L'espai, pretén submergir el visitant en un microcosmos entès com una representació a escala del món natural. Objectes provinents dels tres regnes de la natura, llibres, instruments i representacions de paisatges, plantes i animals cobrien sostre, terra i parets, atapeïts en prestatges i calaixos. Una mena de "caos organitzat" que malgrat les aparences pressuposava un ordre i la voluntat de crear coneixement racional sobre la natura. El gabinet pretenia, d'una banda, **meravellar-se** davant la representació del món natural i el poder del seu Creador, però també afirmar el control que l'home podia exercir sobre la natura i l'ambició d'**ordenar-la classificar-la i explotar-la** d'acord amb els seus interessos.

Àmbit 4. La col·lecció: entre l'ordre i l'aventura

4.1 Naturalia

4.2 Artificialia

Les col·leccions estaven formades per objectes considerats de creació divina (*naturalia*) que coexistien amb objectes produïts pels humans (*artificialia*).

De fet, les fronteres entre natural i artificial eren més evanescents del que pot semblar. Per exemple, el caràcter natural o artificial dels *petrifactes* (que ara anomenem fòssils) encara era objecte de controvèrsia a l'època. D'altra banda, les arts eren creacions humanes però representaven esplèndidament la natura i proporcionaven als gabinets *naturalia* fora de l'abast del col·leccionista. Finalment, els medicinals procedien del món natural, però no deixaven de ser productes d'elaboració humana.

Peces de cada secció de la col·lecció il·lustren la problemàtica frontera entre aquests dos mons i l'aventura científica que va suposar, a la època daurada dels gabinets, la classificació de les creacions humanes i divines del món.

Àmbit 5. La col·lecció en xarxa

5.1 Tertúlies en temps de guerra

5.2 Viatjar

5.3 Escriure cartes

El manteniment d'una col·lecció d'història natural requeria un dinamisme constant.

La circulació del coneixement científic generat al gabinet passava a través d'una **estesa xarxa de corresponsals** per la qual també circulaven les aportacions nascudes de les tertúlies amb visitants i viatgers que visitaven el gabinet i, no en últim lloc, els materials aportats pels viatges dels matexos naturalistes.

La magnitud del treball de camp portat a terme pels Salvador, que incloïa l'organització de viatges i expedicions, així com les nombroses cartes que intercanviaven, va dotar de reconeixement i visibilitat els seus materials entre els naturalistes de tot Europa.

Il·lustren aquest àmbit cartes de científics adreçades als Salvador, objectes i manuscrits de les exploracions a les Balears i a la península Ibèrica, així com algunes peces d'animals, vegetals i minerals arribades al gabinet gràcies a aquest intercanvi.

Àmbit 6. Biblioteca i jardí

Perquè un gabinet de curiositats esdevingués un autèntic laboratori de creació de coneixement en història natural requeria l'existència de dos *annexos* sense els quals aquesta mena de laboratori no hagués pogut funcionar a ple rendiment: una **biblioteca** i un **jardí**.

La **biblioteca** –una de les més importants del món en el camp de la farmàcia, la botànica i la medicina– era un instrument essencial per a la identificació i classificació de les peces recol·lectades als viatges o arribades amb les cartes d'altres col·leccionistes. La dels Salvador n'ha conservat més de 1.400 volums.

El **jardí de Sant Joan Despí** (avui desaparegut) era l'altre complement indispensable del treball del gabinet: s'hi sembraven les llavors arribades gràcies a l'intercanvi amb altres naturalistes i s'hi cultivaven espècies autòctones per seleccionar llavors amb les quals poder correspondre degudament a aquest intercanvi.

Els Salvador van introduir a Catalunya espècies que avui són freqüents als nostres jardins com els geranis d'heura (*Pelargonium peltatum*) o la mimosa americana (*Leucaena leucocephala*).

Àmbit 7. El gabinet com a fènix: de col·lecció privada a patrimoni públic

L'últim àmbit mostra gràficament **la història de la col·lecció** després de les tres generacions principals dels Salvador. És la història dels avatars, de vegades atzarosos de vegades producte de decisions polítiques, que han fet possible que els mobles, les col·leccions i la biblioteca hagin **sobreviscut gairebé tres segles** fins als nostres dies.

1. De gabinet a museu, 1761-1855
2. El gabinet desaparegut, 1858-1922
3. Retorn a la llum / retorn a la ciutat, 1923-1938
4. El gabinet en penombra, 1939-1999
5. La segona reaparició, 2000-2014

El segle XXI suposa el **salvament, la conservació i la posada pública en valor** d'aquest tresor del patrimoni científic de Barcelona, notablement augmentat l'estiu de 2013 amb la recuperació de nous objectes, llibres i documents.

Rescatar, preservar i valoritzar el patrimoni científic serveix per convertir-lo en una eina de coneixement, no sols del passat sinó també del complex i apassionant món de la recerca científica.

3. 'Salvadoriana' i el Tricentenari

L'època més brillant de les col·leccions Salvador coincideix amb els fets històrics esdevinguts entre 1700 i 1714, quan Jaume Salvador i Pedrol i, sobretot, el seu fill Joan Salvador i Riera, el científic més destacat de la nissaga, imprimeixen una veritable dimensió internacional al gabinet. L'exposició 'Salvadoriana' ofereix una oportunitat única, en el marc de les activitats del Tricentenari, d'acostar-se la realitat política i social del moment des de la cultura i l'ambient científic de la ciutat.

S'han conservat moltes cartes d'aquest període provinents de científics europeus, algunes de les quals es poden veure a l'exposició, que mostren com els Salvador estaven connectats amb les idees i les pràctiques científiques més avançades sobre ciències naturals a Europa. Les tertúlies constituïen a l'època un espai fonamental per al debat i l'intercanvi d'informació. Durant la Guerra de Successió, la rebotiga de la farmàcia va acollir tertúlies on participaven metges, enginyers i cirurgians militars, exploradors i viatgers, apotecaris i altres homes de ciència desplaçats a Barcelona amb la cort de Carles III. Les col·leccions també es van veure beneficiades per la via d'arribada de materials que representava l'intens moviment de les flotes aliades al port de Barcelona.

Les conseqüències de la guerra van tenir efecte sobre les col·leccions i la vida social i política dels Salvador. Els decrets de Nova Planta van posar fi al tradicional govern de la ciutat, on els gremis mantenien una representació, encara que precària. Els Salvador hi havien tingut una notable participació a través del Col·legi d'Apotecaris del qual formaven part.

La documentació conservada mostra com –durant el setge de Barcelona– Joan Salvador recull plantes, cultiva les llavors rebudes d'arreu d'Europa i dedica el temps disponible a mantenir, protegir i endreçar les col·leccions.

Paradoxalment, l'absència d'una universitat a la ciutat arran del Decret de Nova Planta va contribuir a la conservació de la col·lecció amb la unitat amb què va ser creada i mantinguda, atès que la majoria de gabinets europeus coetanis van acabar integrats en col·leccions universitàries.

4. Cicle d'activitats

Les activitats al voltant de 'Salvadoriana' es proposen recrear l'ambient i la cultura científica de la Barcelona dels segles XVII i XVIII. El col·leccionisme naturalista, les polèmiques científiques o les expedicions naturalistes, entre d'altres, són alguns dels temes del cicle de tertúlies i conferències programades per a la tardor que es donaran a conèixer a través del web salvadoriana.cat

Entre altres propostes s'ofereix la possibilitat d'exposar i intercanviar curiositats i objectes relacionats amb el món natural a la vitrina virtual, oberta a tothom.

A www.vitrinacuriosa.cat es recreen les pràctiques que s'utilitzaven a l'època dels naturalistes per formar i enriquir col·leccions: intercanvis de coneixements i d'espècimens, però de forma virtual i aprofitant les tecnologies del segle XXI...

Una forma innovadora d'acostar-se al col·leccionisme i als naturalistes.

5. La col·lecció

La **qualitat i la diversitat** dels objectes i la informació disponible que han arribat fins als nostres dies fan del gabinet Salvador un patrimoni científic de primer nivell per a Barcelona.

L'Institut Botànic de Barcelona conserva actualment, a més del mobiliari i les prestatgeries de l'època, més de 1.400 llibres i més de 12.000 documents.

Pel que fa a la col·lecció, aquesta conté:

GRUP	Nombre d'elements
GEOLOGIA	10.652
BOTÀNICA	5.571
ZOOLOGIA	15.883
ARTIFICIALIA	500
TOTAL	32.606

Les feines de conservació preventiva: neteges, consolidacions, arreglaments i disseny i elaboració d'embalatges permanents s'han aplicat a més de 30.000 espècimens.

6. Institut Botànic de Barcelona

L'Institut Botànic de Barcelona és un centre mixt del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i l'Ajuntament de Barcelona. És, per la seva rellevància científica i el volum de les seves col·leccions, el segon centre botànic d'Espanya. Des de 2003 ocupa un nou edifici, situat dins el Jardí Botànic de Barcelona, a la part més alta de la muntanya de Montjuïc, que disposa d'instal·lacions científiques, una sala d'exposicions i un petit auditori.

L'Institut conserva les principals col·leccions botàniques creades a Catalunya des del segle XVII, les quals actualment comprenen prop de 800.000 exemplars d'herbari. Aquestes col·leccions, així com la biblioteca especialitzada (integrada a la Xarxa de Biblioteques del CSIC i accessible a través del web), estan obertes a la consulta de tots els investigadors. La recerca de l'Institut Botànic se centra en la sistemàtica vegetal i es duu a terme aplicant-hi la metodologia més moderna provinent de la biologia molecular, així com una sèrie d'eines potents adaptades a les ciències naturals en els darrers anys en la introducció de les quals l'Institut ha estat pioner a Espanya.

www.ibb.bcn-csic.es

7. Museu de Ciències Naturals de Barcelona

El Consorci del Museu de Ciències Naturals de Barcelona, format per l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya, és una institució amb **134 anys** d'història que conserva un patrimoni de **tres milions** d'exemplars en els àmbits de la **mineralogia, la petrologia, la paleontologia, la zoologia i la botànica**.

Actualment, el Museu de Ciències Naturals de Barcelona té quatre seus situades en tres parcs emblemàtics de la ciutat. Al parc del Fòrum, el **Museu Blau**; al parc de Montjuïc, el **Jardí Botànic** i l'Institut Botànic, i al parc de la Ciutadella, el **Castell dels Tres Dragons** i el **Museu Martorell** (antics museus de Zoologia i Geologia, respectivament) que han esdevingut el centre de recerca del Museu. Aquests dos edificis acullen els departaments de **col·leccions** (bona part de les col·leccions es conserven en aquests dos edificis), de **recerca** (s'hi porten a terme diverses línies d'investigació) i el **Centre de documentació** (posa a l'abast del públic especialitzat més de 20.000 llibres, 1.600 revistes i 3.000 mapes, entre d'altres).

www.museuciencies.cat

7. Informació pràctica

Adreça

Edifici de l'Institut Botànic, Jardí Botànic de Barcelona
c/ Dr. Font i Quer, 2 · Parc de Montjuïc
08038 Barcelona

Tel.: 93 256 41 60

Com arribar-hi

Metro

L1 (línia vermella) i L3 (línia verda). Parada Plaça Espanya

Des de la Plaça Espanya cal caminar 2,5 km, uns 35 minuts, o agafar un dels autobusos

Bus

Els autobusos amb sortida de la plaça Espanya són:

- **150:** des de la parada plaça Espanya-Maria Cristina fins a la parada avinguda de l'Estadi (cal caminar 5-10 minuts fins al JBB).
- **13:** des de la parada plaça Espanya fins a la parada avinguda de l'Estadi (cal caminar 5-10 minuts fins al JBB).
- **55:** des de la parada carrer Lleida-avinguda Paral·lel fins a la parada avinguda de l'Estadi-passeig Olímpic (cal caminar 5-10 minuts fins al JBB).

Bus turístic, ruta vermella, funciona del 15/4 al 25/9

Cotxe

Aparcaments més propers: al costat de l'entrada al Jardí

Funicular de Montjuïc

Connectat amb les línies L3 i L2 del metro. Cal caminar 10-15 minuts fins al JBB.

Durada de l'exposició:

Del 20 de maig de 2014 a abril de 2016

Inauguració: dilluns 19 de maig, a les 19 h.

Horaris

. Gener, febrer, març, octubre, novembre i desembre, de dimarts a diumenge i dilluns festius, de 10.30 a 16.30 h

. Abril, maig, juny, juliol, agost i setembre, de dimarts a diumenge i dilluns festius, de 10.30 a 18.30 h.

Preus

Exposició temporal 'Salvadoriana'

- Normal: 5 €
- Reduïda: 2,50 €

L'entrada d'aquesta exposició temporal inclou la visita a l'exposició permanent del Jardí Botànic de Barcelona.

Per a més informació

www.salvadoriana.cat

Per descarregar imatges de 'Salvadoriana':

<https://www.flickr.com/photos/museciencias/sets/72157644696739334/>

També podeu seguir les últimes notícies a: #Salvadoriana

8. Crèdits

ConSORCI del Museu de Ciències Naturals de Barcelona

Ajuntament de Barcelona
Generalitat de Catalunya

President

Jaume Ciurana

Vicepresident

Ferran Mascarell

Vocals

Josep Lluís Alay
Jusèp Boya
Marta Clari
Joan Pluma
Josep Manuel Rueda
Margarita Tossas

Secretària

Montserrat Oriol

Directora

Anna Omedes

Gerent

Joan Cirilo

Institut Botànic de Barcelona

Centre mixt Ajuntament de Barcelona-Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC)

Comissió rectora

President

Josep Lluís Alay

Vocals

Lluís Calvo
Anna Omedes
Xavier Querol

Director

Valentí Rull

Secretari

Joan Lambea

Exposició

'Salvadoriana. El gabinet de curiositats de Barcelona'

Maig 2014-abril 2016

Institut Botànic de Barcelona

Coproducció

Consorci del Museu de Ciències Naturals de Barcelona

Institut Botànic de Barcelona

Comissariat

José Pardo-Tomás. Institució Milà i Fontanals. CSIC

Neus Ibáñez. Institut Botànic de Barcelona

Disseny expositiu

Emiliana Design Studio

Disseny gràfic

Avanti-Avanti Studio

Producció i muntatge

Grop. Museografia i exposicions, SL

Realització audiovisual

Hans Hansen

Música

Columna Música

Departament de Musicologia IMF-CSIC

Museu de la Música de Barcelona

Tritó Edicions

Josep Dolcet

Emilia Fadini

Locucions

Janot Caba

Anna Diogene

Traducció i correcció

Coral Barrachina

Mots - Jordi Curell, William Orr

Sophie Martin

Fotografia

Arxiu Nacional de Catalunya

Biblioteca de Catalunya. Barcelona

Estudi B2

Estudi Hèlix, Arquitectes Associats

Institut Botànic de Barcelona. Biblioteca i Arxiu
Institut Botànic de Barcelona. Herbari BC
Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya
Institut de Cultura de Barcelona
Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Centre de Documentació
Real Biblioteca. Palacio Real Patrimonio Nacional, Madrid
R. Feliu. Arxiu fotogràfic de Barcelona
Elvira Ferragut
Natàlia Hervàs
Pablo Linés
Olga Muñoz
Marina Rull
Jordi Vidal

Prestadors

Institut Botànic de Barcelona
Museu de Badalona
Museu de Ciències Naturals de Barcelona
Museu de la Farmàcia Catalana. Universitat de Barcelona
Museu de la Instrumentació. Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona
Museu del Disseny de Barcelona
Museu d'Història de Barcelona (MUHBA)
Museu Etnològic de Barcelona
Carles Orta

Agraïments

James S. Amelang
Josep M. Camarasa
Lluís Calvo i Calvo
Evarist Caselles Monjo
Mercè Durfort
Florike Egmond
Albert Garcia Espuche
Maria Gembero
Àlvar Martínez Vidal
Peter Mason
Giuseppe Olmi
Ada Pastor Cubo
Emili Ros
Emma Sallent Del Colombo
Alfons Zarzoso

Amb el suport de

El Periódico
Diari ARA
L'AVENÇ